

In het teken van de Ram

In het teken van de Ram

Patrick Bernauw & Guy Didelez

© 2016 by Patrick Bernauw, Guy Didelez
& vzw de Scriptomanen
info@inter-actief.be - www.scriptomanen.org
www.bernauw.com - www.guydidelez.be

Eerste druk, Davidsfonds-Infodok, 1996. Dit boek werd bekroond met de Prijs Knokke-Heist Beste Jeugdboek en de Eule des Monats (Duitsland)/

NUR 280

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Dit boek bevat feiten en fictie. Erik Jan Hanussen heeft echt geleefd, maar de historici zijn het er nog altijd niet over eens welke rol hij nu precies gespeeld heeft in het Duitsland van de vroege jaren dertig. Daarom hebben we ons verhaal enerzijds gebaseerd op diverse historische bronnen die elkaar vaak tegenspreken, en hebben we ons anderzijds enkele dichtelijke vrijheden veroorloofd. De interpretatie van de nu onmogelijk nog te controleren “feiten” uit de biografie van Erik Jan Hanussen komt bijvoorbeeld volledig voor rekening van beide auteurs. En uiteraard ook voor die van Hannah, zijn dochter, een romanpersonage.

Cover: In 1889, het geboortjaar van Adolf Hitler, schilderde Franz Von Stuck (1863-1928) *Die Wilde Jagd*. Het schilderij beeldt op een nogal ongewone manier de Noorse God Odin of zijn Germaanse evenknie Wotan af, die dood en verderf zaait. Heeft de kunstenaar in een profetisch visioen Hitler gezien en geschilderd? Of heeft Hitler, die het schilderij op dertienjarige leeftijd onder ogen kreeg en er dadelijk door gefascineerd raakte, alles gedaan om de “prophetie” te vervullen? En kopieerde hij de merkwaardige haarsnit en het nog merkwaardige snorretje van Wotan?

Opgedragen aan alle slachtoffers van racistische brandstichtingen, vroeger en nu.

Proloog

Alles is rustig.

Je zit op een bank onder een boom en je hoort de vogels zwijgen. Vruchteloos luister je naar de wind, die niet langer tussen de huizenblokken ruist. Zelfs de voetstappen van de schaarse voorbijgangers zijn rustig.

De zon gaat onder als een gigantisch gouden muntstuk. Ze lijkt op de scherpe spits van de kerktoren geprikt te worden. De schaduwen worden langer, de schemering valt en de gestalten van de verste voetgangers kun je nog maar vaag onderscheiden.

En alles is rustig.

Maar dan zijn er de mensen die uit het café komen aan de overkant van de straat. Ze praten heftig en maken drukke gebaren en wijzen voor zich uit.

Je staat op en kijkt naar het punt waarop zij wijsvingers en ogen hebben gericht, en je ziet het nu ook. Een kolom van rook.

Er komen mensen te voorschijn uit de andere huizen aan de overkant van de straat. Plotseling en onverwacht stappen ze in het verflauwende daglicht, alsof ze door de huizen worden gebaard. Allen richten ze de blik op één enkel punt in de verte, op de kolom van rook.

De mensen komen in beweging, alsof ze worden meegezogen door de onweerstaanbare stroming van een snelle rivier. Steeds meer mensen dagen op aan de rand van je gezichtsveld, en allemaal begeben ze zich in dezelfde richting, met uitdrukingsloze ogen starend naar de kolom van rook.

En je laat je meevoeren met de stroom.

En niets is nog rustig.

Naarmate je dichterbij komt, lijkt de hemel donkerder te kleuren. Boven je hoofd hangt nu een roestbruin vlak. En ook de kleuren van je kleren, van de huizen veranderen. Alles om je heen baadt in een roestbruin licht.

Wat een vreemde schemering is dit..

De rookkolom heeft zich al over de hele wijk uitgespreid. Ze komt uit één enkel huis, groot en wit. De vlammen laaien niet alleen op uit de koepel, maar ook uit de twee zijvleugels en de torens links en rechts. Reusachtige vuurtongen likken aan de zuilen die het gebouw iets van een Griekse tempel hebben gegeven.

Het ruikt hier naar petroleum. Op de muren van het huis zijn slogans geschilderd. Vanuit het open raam van een nabijgelegen woning weerklinkt vioolmuziek. De vlammen dansen op het demonische deuntje.

In groepjes staan de mensen voor het brandende witte huis bij elkaar. Ze zwijgen en ze houden de handen in de zakken van hun jassen. Ze kijken elkaar niet aan, ze lijken jou niet eens op te merken, ze richten hun blik op het brandende huis, waarachter de zon nu voorgoed is verdwenen in de kolom van rook.

Voor altijd roerloos staan ze daar, denk je. Gebeeldhouwd uit roestbruine rook en de wee makende geur van petroleum, die alles doordringt en alles door-drenkt. Op hun gezicht dansen schaduwen op een demonisch deuntje, dat het geknetter van de vlammen overstemt.

Er hangt een haast tastbare sfeer van gespannen verwachting in de lucht. Sommigen kijken ontzet en ande-

ren kijken tevreden, maar niemand doet iets om het vuur te stoppen.

"Net goed!" zegt iemand. "Het zijn er te veel en ze hadden nooit naar hier moeten komen!"

Zwartharige mannen, vrouwen en kinderen vormen een cirkel om het brandende huis. Ze reiken elkaar de hand en houden de nieuwsgierigen tegen. En binnen de cirkel verschijnen andere zwartharige mannen en vrouwen die met emmers af en aan lopen, emmers vol water die de vlammen moeten doven. Van brandweer of politie is geen spoor te bekennen.

Een dakbalk breekt middendoor. Meteen schiet een oranje steekvlam omhoog, die gloeiende gensters in het rond sproeit.

"Oooh!" roepen de omstanders verrukt.

Het is alweer een tijdje geleden dat ze nog zo'n feestelijk vuurwerk hebben mogen meemaken.

En je vraagt je af of er nog mensen achtergebleven zijn in het grote witte huis, dat in een mum van tijd herschapen is in een gloeiende vuurpoel.

Je vraagt je af hoeveel andere huizen nog zullen volgen en hoe vaak dat verrukte, langgerekte 'oooh!' nog moet weerklinken.

Je vraagt je af hoe een handjevol mensen er ooit zal in slagen die laaiende fakkel te blussen, alleen gewapend met een armzalig emmertje.

En je doet een stap naar voor en neemt een emmertje.

1. De Scala van Berlijn

Uit de verdediging van Erik Jan Hanussen, naar aanleiding van het proces wegens oplichting dat tegen hem werd ingespannen in 1928 en dat hij won:

De stemmen van de geesten spreken nu eenmaal niet de taal van een wetenschappelijk rapport. Het beoefenen van de wetenschap en het luisteren naar de stemmen van de geesten zijn twee zaken die niets met elkaar te maken hebben. De professor in de scheikunde zal bijvoorbeeld verklaren dat het menselijk lichaam bestaat uit zout, kalk, eiwit en dergelijke stoffen meer. Welnu, hij heeft volkomen gelijk. Maar de grote dichter William Shakespeare zegt dat we gemaakt zijn van de stof waaruit dromen bestaan. Moeten we die grote dichter dan een bedrieger, een oplichter, een charlatan noemen?

Het was aangenaam druk in de Scala van Berlijn, waar papa nu al zijn zestiende optreden zou geven. Zoals gewoonlijk zat ik samen met mama in de ereloge. Diep over de met rood fluweel beklede balustrade gebogen, speurde ik met een toneelkijker de zaal af. Ik hield er nu eenmaal van mensen te observeren zonder dat ze zich daar bewust van waren.

Gefascineerd keek ik naar een oudere man onder mij. De enorme kristallen lichter, die aan een meterslange ketting in de nok van het cirkelvormige theater was opgehangen, werd weerspiegeld op zijn kale schedel. Het leek wel of hij boven op zijn zwarte pak een fonkelend prisma had gezet.

"Waar blijft hij toch zo lang?" zuchtte moeder.

Ze keek ongeduldig op haar polshorloge.

"De voorstelling had al een kwartier bezig moeten zijn!"

Ik glimlachte. Arme mama! Nog altijd liet ze zich beetnemen door de trucjes van mijn vader. Nochtans, als iemand beter kon weten, was zij het wel. Natuurlijk kwam hij met opzet te laat, om de spanning nog wat op te drijven!

Papa hield ervan zijn publiek voortdurend uit te dagen. Vorige maand had hij tienduizend mark gedeponeerd bij een bank. Die som was bestemd voor wie erin slaagde te bewijzen dat hij voor zijn helderziende experimenten gebruik maakte van geheime helpers. Er was al een hele brigade amateur-detectives op afgekomen, maar niemand was erin geslaagd hem te ontmaskeren.

Het had de discussie rond mijn vader nog feller doen oplaaien. Zijn experimenten met helderziendheid en hypnose lieten niemand koud. Sommigen geloofden

hem onvoorwaardelijk; anderen bestempelden hem als een bedrieger.

Dat bleek gisteren nog maar eens. Bij het begin van de voorstelling werd hij uitgejouwd door een bende dronkelappen, die vooraan in de zaal zaten.

"Heren!" riep hij uit. "Als u niet gelooft dat ik wèrkelijk over de gave der hypnose beschik, kan een van u best op het podium komen om zich ter plaatste van mijn mogelijkheden te vergewissen!"

Aangespoord door zijn dronken kameraden, was een van hen zo overmoedig geworden dat hij inderdaad op de uitdaging inging. Hij waggelde het trapje op dat naar het podium voerde. Ik voelde intuïtief aan dat de man geen partij was voor mijn vader. Hij was een hoofd kleiner en de witte strohoed die hem in de zaal nog zo arrogant en zelfverzekerd deed lijken, stond hem plotseling een beetje potsierlijk.

Toen hij zich vlak voor hem bevond, keek papa hem pal in de ogen. Ik wist wat dit betekende. Als hij je van onder zijn borstelige wenkbrauwen strak aankeek, was het of zijn ogen van kleur veranderden. Van groen over donkerblauw naar nachtzwart. Dan voelde je je helemaal ijl worden, alsof er alleen nog die ogen waren... Grote zwarte gaten waarin je langzaam wegzonk.

"Je hoofd wordt leeg," fluisterde hij. "Er is alleen nog plaats voor mijn wil..."

Hoe stiller hij sprak, hoe stiller het ook in de zaal werd...

"En nu wil ik dat je een kip wordt! Je bènt al een kip en die stoel daar is de stok waarop de andere kippen slapen! Maar het is tijd om wakker te worden en daarom fladder je de stok op en kakel je zo hard je kunt!"

Zonder de minste aarzeling sprong de man met de strohoed op de stoel. Hij plaatste zijn handen tussen zijn voeten en begon enthousiast te kakelen. De mensen in de zaal schaterden het uit, vooral toen vader hem ook nog de opdracht gaf een ei te leggen. De man perste zijn billen samen en trok zijn gezicht in de onmogelijkste grimassen, tot hij vergenoegd het onzichtbare, vers gelegde ei onder hem kon bewonderen. Hij wipte van zijn stoel en met korte, draaiende bewegingen van zijn nek paradeerde hij trots als een pauw over het podium.

Papa verlostte hem uit zijn lijden en liet hem opnieuw in de zaal plaatsnemen. De man met de strohoed besefte nog niet wat hem precies was overkomen, maar zijn vrienden wisten het des te beter. Onder het luide hoon-gelach van het publiek dropen ze vernederd af, de zaal uit.

"Dit kost je nog eens je nek, Hanussen!" schreeuwde een van hen.

Onwillekeurig liet ik de toneelkijker tot vooraan in de zaal dwalen. Op de eerste rij, pal in het midden, zat een dikke dame met een fruitschaal op haar hoofd. Nu ja, een hoed met groene en rode bollen.

Vervolgens bewoog ik de toneelkijker naar de loge aan mijn rechterkant. Twee gemaskerde vrouwenfiguren met gestrekte armen vervingen daar de traditionele zuilen. Zonder enige zichtbare inspanning ondersteunden ze de loge. Ik vond het een mooi beeld, die goudkleurige dames die hun publiek letterlijk en figuurlijk op de handen droegen.

Op dat ogenblik werd er hard en dringend op de deur van onze loge gebonsd. Moeder keek verbaasd op.

Hoewel de ereloge op acht personen berekend was, hadden we ze nooit met iemand hoeven delen.

Nieuwsgierig opende ik de deur. Het was Herr Roninger, de directeur van de Scala. Zijn pluizige haar en baard vormden een zilvergrijze cirkel om zijn paars aangelopen gezicht. Hij hijgde alsof hij net alle trappen naar de loge was opgelopen. Waarschijnlijk was dat ook zo.

"Uw man kan vanavond niet optreden," zei hij over m'n hoofd heen tegen moeder. "Ik heb zonet een telefoontje van bij u thuis gekregen. Hij schijnt een zenuw-inzinking gekregen te hebben. Wilt u dat alstublieft aan het publiek vertellen?"

Met een smetteloos witte zakdoek wiste hij het zweet van zijn voorhoofd. Mama keek hem onbegrijpend aan.

"Maar... wat is er dan gebeurd? Waar is hij?"

"Geen vragen, alstublieft! Ik weet het ook niet. Als u me nu wil volgen?"

Met een uitnodigend gebaar gooide hij het deurtje van de loge helemaal open. Ik bleef sprakeloos achter, mijn blik gericht op de affiche boven de deur. Daarop stond mijn vader afgebeeld, de vuisten gebald voor zijn hoekige gezicht met de fascinerende ogen.

"*Tien maart 1933,*" las ik. "*Erik Jan Hanussen betovert u, hypnotiseert u, voorspelt u de toekomst.*"

Op weg naar huis werd er niet veel gesproken. Mama zat naast Hans, papa's secretaris, die ook dienst deed als chauffeur. Ze staaarde voor zich uit en beet zenuwachtig op haar vingernagels. Ik zat op de achterbank van de blinkende Bugatti en genoot deze keer niet van de jalouse blikken van zwervers en straatmadelieven, die vaders lievelingsauto voorbij zagen glijden.

Papa plotseling ziek geworden? Een zenuwinzinking? Hoe kon dat nu?! Papa was nooit ziek!

En dan was er dat akelige zinnetje... *Ik heb zonet een telefoontje van bij u thuis gekregen...*

Waarom had de directeur niet gewoon gezegd: "Uw man heeft me zonet getelefoneerd." Wie had er eigenlijk van bij ons thuis gebeld?

Dat soort vage, maar altijd onheilspellende mededelingen had alles te maken met de vreemde sfeer die Berlijn nu al een tijdje in zijn greep had, vond ik.

De mensen waren bang. Ze wikten en wogen hun woorden op een goudschaaltje. Was de brand in het parlamentsgebouw, in de Rijksdag, daar de oorzaak van? Kwam het door al die aanhoudingen en door de nieuwe wetten die waren uitgevaardigd?

In mijn verbeelding zag ik vader, blakend van zelfvertrouwen, het podium opstappen. Bezwerend stak hij beide armen in de lucht, zodat zowel het applaus als het boegeroep in kracht afnamen. Terwijl hij verstijfde en het licht van de schijnwerper zijn grote, haast demonische schaduw op de coulissen wierp, ebden langzaam maar zeker de laatste geluiden weg. Hier werd een kuchje gesmoord, daar hield een stoel op met kraken en ritselden zelfs de jurken niet meer...

Met vaste stem beval papa het publiek zijn bevelen te volgen.

"Leg uw handen op elkaar. Zo... Wanneer ik tot drie geteld zal hebben, kunt u ze niet meer van elkaar krijgen... Hoe hard u ook trekt, ze blijven aan elkaar plakken..."

Hij telde tot drie en enkele mensen slaagden er inderdaad niet meer in hun handen van elkaar te krijgen. Dat waren de mannen en vrouwen die papa zou hypnotise-

ren, omdat ze - zoals nu gebleken was - bijzonder beïnvloedbaar waren.

We hadden een paar jaar in Wenen gewoond. Daar was ooit een groot schandaal ontstaan nadat papa een chique dame als een kat op handen en voeten over het podium had laten kruipen. Met gekromde rug sloop ze sissend en blazend naar een al even chique heer, die als een goedmoedige lobbist in een denkbeeldige mand zat. Voor iemand beseftte wat er gebeurde, haalde de vrouw uit. Haar nagels trokken drie bloedige strepen over het gezicht van de man. Onmiddellijk ontstond er tumult. Mensen liepen naar het podium en schreeuwden vader toe dat hij moest ophouden met deze schandelijke experimenten. Anderen dachten dan weer dat het opgezet spel was en keken hikkend van het lachen toe.

De hele rel had tot gevolg dat hypnoseavonden door de Weense politie verboden werden. Broodroof, vond vader. Maar hij ging niet bij de pakken zitten en trok met ons de wereld rond, op zoek naar roem en geld. Vaak hadden we echter nauwelijks wat te eten. In New York ging het hem weer voor de wind en toen we van daar naar Berlijn reisden, groeide zijn succes langzaam maar zeker. En nu leek de hele stad hem in de Scala aan het werk te willen zien...

Ondertussen waren de hypnosenummers bijzaak geworden, niet meer dan een opwarmertje voor het publiek. Ofwel waren ze bedoeld om vaders tegenstanders de mond te snoeren. De klemtoon lag nu op zijn helderziendheid en de experimenten met de 'telepathische post'.

Bij die proefnemingen stond vader in zijn groene pak in het koperkleurige licht van een schijnwerper, als een standbeeld dat in de loop der jaren een groenachtig

kleurtje heeft gekregen. Tot hij plotseling in een wilde beweging zijn handen uit zijn zakken haalde en vier helblauwe balletjes de zaal in gooide.

"Willen de mensen die de balletjes opgevangen hebben naar het podium komen? Ja, u ook mevrouw! U hoeft niet zo verwonderd te kijken!"

Terwijl het gemurmel toenam, kwamen ze naar voor: drie dames en een heer. Onzeker stapten ze het trapje naar het podium op. Het was duidelijk dat geen van hen verwacht had door mijn vader uitgekozen te zullen worden.

"Hier, op dit tafeltje..."

Papa wees vluchtig naar het kleine ronde tafeltje in notenhout achter hem.

"... heb ik enkele vellen papier en enkele enveloppes gelegd. Mag ik jullie verzoeken op het papier de naam neer te schrijven van iemand die hier in de zaal aanwezig is? Steek het blad daarna in een blanco enveloppe. Dan zal ik de brief door middel van telepathie aan de bestemming bezorgen, wiens naam alleen binnenin vermeld staat."

Papa liep naar de andere kant van het podium en ging met zijn rug naar de drie dames en de heer staan, die zich met hun houding geen raad wisten. Tenslotte begonnen ze toch te schrijven en kleefden ze de enveloppe dicht.

"Klaar?" vroeg papa, terwijl hij met de rug naar hen bleef staan.

De drie vrouwen knikten hem toe.

De man was zo verstandig te roepen: "Ja, mijnheer Hanussen! Wij zijn klaar!"

"Goed. Blinddoek me dan."